

บทความวิจัย (Research Article)

การสื่อสารด้านการเมืองของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์ โคลงทศรถสอนพระราม โคลงพาลีสอนน้อง และโคลงราชสวัสดิ์

Political Communication of King Boromakot in his Writings :
Tossarod-Sorn-Phra-Ram, Palee-Sorn-Nong, and Ratchasawat.

ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ^{1*}

Natawut klaisuwan^{1*}

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ค้นหาประเด็นการเมืองจากพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ 2) วิเคราะห์พฤติกรรมของผู้ใต้บังคับบัญชาของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ โดยศึกษาจากโคลงทศรถสอนพระราม โคลงพาลีสอนน้อง และโคลงราชสวัสดิ์ ผลการศึกษาพบว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศทรงใช้โคลงทั้ง 3 เรื่อง เป็นเครื่องมือในการสื่อสารด้านการเมือง โดยทรงสื่อสารถึงพระมหากุปราช เพื่อเตรียมตัวให้พร้อมสำหรับการขึ้นครองราชสมบัติ และสื่อสารถึงกลุ่มเชื้อพระวงศ์ รวมถึงกลุ่มขุนนางให้มีความจงรักภักดีต่อพระมหากุปราช และปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความถูกต้อง ไม่ก่อความวุ่นวายทางการเมือง ทั้งนี้ผลการศึกษายังทำให้เห็นถึงพฤติกรรมของผู้ใต้บังคับบัญชาของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศว่า มีความมักใหญ่ใฝ่สูง ไม่รู้กาลอันควร ส่วนพระราชประสงค์ในการแต่งโคลงทั้ง 3 เรื่อง เนื่องจากทรงต้องการสอนพระมหากุปราชให้มีความรอบรู้ในการปกครองบ้านเมือง และสั่งสอนเชื้อพระวงศ์ ตลอดจนขุนนางให้รู้จักผิดชอบชั่วดี และปฏิบัติหน้าที่อย่างถูกต้อง

คำสำคัญ : การสื่อสารด้านการเมือง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ โคลงทศรถสอนพระราม
โคลงพาลีสอนน้อง โคลงราชสวัสดิ์

¹ สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย

Thai Language Department, Faculty of Humanities, Mahamakut Buddhist University

*Corresponding author; email: natawut.kla@mbu.ac.th

(Received: 12 June 2023 ; Revised: 24 August 2023 ; Accepted: 4 December 2023)

Abstract

This research article aims to 1) find out the political issues in King Boromakot's writings and 2) analyze the behaviors of King Boromakot's subordinates. The data were the King's three poetries, including Tossarod-Sorn-Phra-Ram, Palee-Sorn-Nong, and Ratchasawat. The result found that King Boromakot used these writings as tools of political communication, informing the viceroy to be prepared for his ascending the throne and communicating to the royal family and all noblemen to be loyal to the viceroy and to well perform their duties, not causing any political troubles. The result also showed that King Boromakot's subordinates were ambitious. For the objectives of the three poetries, they were 1) to teach the viceroy to be knowledgeable in governing the country and 2) to inform the royal family and all noblemen to have appropriate responsibilities and performances.

Keywords : Political Communication, King Boromakot, Tossarod-Sorn-Phra-Ram, Palee-Sorn-Nong, Ratchasawat

บทนำ

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ พระมหากษัตริย์องค์ที่ 31 แห่งกรุงศรีอยุธยา เป็นพระราชโอรสของสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 8 (พระเจ้าเสือ) กับพระอัครมเหสี (กุสุมา รักษมณี, 2554, น. 168) เสด็จขึ้นครองราชสมบัติกรุงศรีอยุธยา สืบต่อจากพระเชษฐา คือ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ แต่การได้มาซึ่งราชสมบัติของพระองค์กลับเป็นไปอย่างไม่ราบรื่น เพราะต้องปราบปรามเหล่าเชื้อพระวงศ์กับขุนนางฝ่ายตรงข้าม ทำให้เกิดการนองเลือดและสูญเสียชีวิตผู้คนไปมากมาย (คำให้การขุนหลวงหาวัด, 2553, น. 471-478) ภาพลักษณ์ของพระองค์จึงสะท้อนออกมาในภาพของความโหดร้าย

ครั้นเสด็จขึ้นครองราชสมบัติแล้ว ภาพความโหดร้ายของพระองค์ได้เปลี่ยนไป และถูกแทนที่ด้วยภาพของกษัตริย์ผู้เปี่ยมไปด้วยธรรม ทรงบำรุงพุทธศาสนาจนเจริญรุ่งเรือง เป็นที่ยอมรับไปถึงลังกา และปรากฏว่าพระเจ้ากิตติสิริราชสิงหะ กษัตริย์แห่งลังกาได้ส่งทูตมาขอพระภิกษุสยามวงศ์ไปบวชกุลบุตรในลังกา เพื่อฟื้นฟูสมณวงศ์ที่สูญสิ้นไปให้กลับมีขึ้นอีกครั้งหนึ่ง (พัฒน์ เพ็งผลา, 2556, น. 70) นอกจากนี้ในรัชกาลของพระองค์ ยังได้รับการยกย่องว่าเป็นสมัยการณบ้านเมืองดี เพราะมีความเจริญรุ่งเรือง และสงบสุข (นิตยา กาญจนะวรรณ, 2559, น. 11)

แม้สภาพการณ์ภายนอกจะแสดงให้เห็นว่า รัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ จะเป็นยุคสมัยที่มีความเจริญรุ่งเรืองและสงบสุข แต่สภาพการณ์ภายในกลับมีความวุ่นวาย เนื่องจากการแบ่งกลุ่มการเมืองเป็นกลุ่มต่างๆ ได้แก่ กลุ่มพระราชโอรสที่ประสูติแต่พระมเหสี กลุ่มพระราชโอรสที่ประสูติจากพระสนม นอกจากนี้ยังมีกลุ่มขุนนางที่แบ่งออกเป็นกลุ่มย่อย ๆ คอยสนับสนุนกลุ่มพระราชโอรสอีกทีหนึ่ง (เทพมนตรี ลิมปพยอม, 2543, น. 92)

ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าสภาพการณ์ดังกล่าว อาจอยู่ในสายพระเนตรของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศมาโดยตลอด เพื่อระงับความวุ่นวายที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต พระองค์จึงทรงพระราชนิพนธ์วรรณคดีคำสอน ได้แก่ โคลงทศรถสอนพระราม โคลงพาลีสอนน้อง โคลงราชสวัสดิ์ โคลงประดิษฐ์พระร่วง โคลงราชานวัตร เพื่อสั่งสอนผู้ใต้บังคับบัญชาของพระองค์ให้รู้ผิดรู้ชอบ แต่ความน่าสนใจของพระราชนิพนธ์ ไม่ได้อยู่ที่การสอนผู้ใต้บังคับบัญชาเพียงอย่างเดียว เพราะยังอยู่ที่นัยทางการเมืองที่ทรงสื่อสารในพระราชนิพนธ์นั้น มีประเด็นใดบ้าง ทั้งนี้การศึกษานัยทางการเมืองจากพระราชนิพนธ์ ยังอาจแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมของผู้ใต้บังคับบัญชาว่า เป็นไปในลักษณะใด อีกทั้งยังช่วยเสริมสร้างความเข้าใจประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยา รัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศได้ดียิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อค้นหาประเด็นการเมืองจากพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ
2. วิเคราะห์พฤติกรรมของผู้ใต้บังคับบัญชาของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นการเมือง พฤติกรรมของผู้ใต้บังคับบัญชาของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ จากพระราชนิพนธ์ 3 เรื่อง ได้แก่ โคลงทรงสอนพระราม โคลงพาลีสอนน้อง โคลงราชสวัสดิ์ เหตุที่ไม่นำข้อมูลจากโคลงประดิษฐ์พระร่วง กับโคลงราชานูวัตรมาศึกษา เพราะมีเนื้อหาคำสอนที่คล้ายกับโคลงทรงสอนพระราม โคลงพาลีสอนน้อง และโคลงราชสวัสดิ์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (documentary research) ผู้วิจัยกำหนดขั้นตอนรวมถึงวิธีดำเนินการวิจัย โดยแบ่งเป็นขั้นตอนต่างๆ ได้แก่ 1) การทบทวนวรรณกรรมจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) วิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอข้อมูล รายละเอียด ดังนี้

1. การทบทวนวรรณกรรมจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตามประวัติศาสตร์ไทยแต่เดิมมาเชื่อกันว่า โคลงทรงสอนพระราม โคลงพาลีสอนน้อง โคลงราชสวัสดิ์ เป็นพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (คุณหญิงกุหลาบ มลลิกะมาส, 2562, น. 72) แต่จากการศึกษาของเล็กดา อิ่มใจ (2528, น. 185-186) ทำให้ค้นพบข้อมูลใหม่ว่าแท้จริงแล้ว ผู้แต่งโคลงทรงสอนพระราม โคลงพาลีสอนน้อง และโคลงราชสวัสดิ์ คือสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ โดยผลการศึกษาส่วนหนึ่งปรากฏว่า โคลงทรงสอนพระราม โคลงพาลีสอนน้อง และโคลงราชสวัสดิ์ มีเนื้อหา กลวิธีการแต่ง ตลอดจนสำนวนโวหาร คล้ายคลึงกับโคลงชะลอพระพุทไธยาสน์ โคลงราชานูวัตร และโคลงประดิษฐ์พระร่วง ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ อีกทั้งการใช้คำศัพท์ วลี ในโคลงทรงสอนพระราม โคลงพาลีสอนน้อง และโคลงราชสวัสดิ์ ยังมีลักษณะร่วมกับโคลงชะลอพระพุทไธยาสน์ โคลงราชานูวัตร และโคลงประดิษฐ์พระร่วง ทั้งนี้ผู้วิจัยเห็นด้วยกับเล็กดา อิ่มใจ ที่กล่าวว่า โคลงทรงสอนพระราม โคลงพาลีสอนน้อง และโคลงราชสวัสดิ์ เป็นพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระ

พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เพราะเมื่อวิเคราะห์เนื้อหาของโคลงทั้ง 3 เรื่องแล้วปรากฏว่า ความจากโคลงทศรถสอนพระรามมีการใช้คำว่า บุตรรัก ดังนี้

บุตรรักอัศเรศเจ้า	ผจงจำ
ในรสพจนคำอ้ม	ฤตนี้
เราเฝ้าสุริยาทำ	มามาก
ตามระบอบประกอบกลชี้	ชอบไว้ในตระกูล

(ทวน วิริยาภรณ์, 2507, น. 5)

(โคลงทศรถสอนพระราม, 2507, น. 5)

ผู้วิจัยตีความคำ บุตรรัก ว่า อาจหมายถึงเจ้าฟ้าอุทุมพร กรมขุนพรพินิต พระราชโอรสของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เพราะทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้ครองราชสมบัติสืบต่อจากพระองค์ ด้วยทรงเห็นว่า กรมขุนพรพินิตกอบด้วยสติปัญญาฉลาดเฉลียว ควรจะดำรงเศวตฉัตรรักษาแผ่นดินได้ (คำให้การขุนหลวงหาวัด, 2553, น. 489) และท้าวทศรถในเรื่องรามเกียรติ์ก็ประสงค์ให้พระรามอันเป็นบุตรรัก ครองราชสมบัติเช่นกัน ส่วนสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้น ตามประวัติศาสตร์กล่าวว่า ไม่มีพระราชโอรส มีแต่พระราชธิดา (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2549, น. 30)

จากการสืบค้นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ทำให้ทราบว่ารัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เป็นช่วงที่เกิดความวุ่นวายทางการเมืองมากที่สุด เพราะบรรดาเชื้อพระวงศ์ ตลอดจนขุนนาง ต่างรวมกำลังเพื่อต่อรองอำนาจของกษัตริย์ ส่วนรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช แม้จะเกิดความวุ่นวายจากขุนนาง แต่ก็เกิดขึ้นในช่วงที่พระองค์ประจวบเหมาะใกล้สวรรคต

ข้อสันนิษฐานของผู้วิจัยอีกประการ คือ สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีวรรณกรรมคำสอนเกิดขึ้นเพียง 1 เรื่อง คือ ราโชวาทชาดก (สุมาลี ลิ้มประเสริฐ, 2563, น. 717) แต่ในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ มีวรรณกรรมคำสอนเกิดขึ้นมากกว่า ตามที่ปรากฏหลักฐาน ได้แก่ โคลงทศรถสอนพระราม โคลงพาสสอนน้อง โคลงราชสวัสดิ์ โคลงราชานุวัตร โคลงประดิษฐ์พระร่วง (สุมาลี ลิ้มประเสริฐ, 2563, น. 711)

นอกจากนี้ยังปรากฏว่าขุนกลยาบติ ได้แปลวรรณกรรมของอิหร่าน-เปอร์เซีย เรื่องหนึ่ง คือ อิหร่านราชธรรม (นิทานสิบสองเหลี่ยม) เป็นภาษาไทย ซึ่งมีลักษณะเป็นวรรณกรรมคำสอน ถวายสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (รีนฤทัย สัจจพันธุ์, 2559, น. 135) จากจำนวนวรรณกรรม คำสอนที่มีมาก ผู้วิจัยจึงสันนิษฐานว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ อาจมีความมุ่งหมายในการใช้ วรรณกรรมคำสอน เพื่อสื่อสารเรื่องใดเรื่องหนึ่งทางการเมือง

เนื้อความโดยสังเขปของโคลงทศรสอนพระราม โคลงพาลีสอนน้อง โคลงราชสวัสดิ์ มีดังนี้ (ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ, 2564, น. 134-136)

โคลงทศรสอนพระราม มีที่มาจากรามเกียรติ์ตอนท้าวทศรสอนพระรามเกี่ยวกับ หลักการปกครองประชาชนให้อยู่เย็นเป็นสุข ตลอดจนจริยธรรมของผู้ครองเมือง

โคลงพาลีสอนน้อง เนื้อความแบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ 1) ภูมิหลังของพาลี 2) สอนให้รู้จัก ปฏิบัติตนในเวลาเข้าเฝ้า กราบพูลด้วยความซื่อสัตย์ มีความกล้าหาญในการสงคราม ห้ามขยาตา ดูเหล่านางสนม และอย่าพูดจาโอ้อวด 3) กล่าวย้าให้ปฏิบัติตามคำสอน

โคลงราชสวัสดิ์ แบ่งออกได้ 3 ตอน คือ 1) ความเป็นมาของการแต่ง 2) สอนให้รู้จัก นอบน้อมถ่อมตน ในเวลาเข้าเฝ้า รู้ในสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ สอนให้มีความรอบรู้ในกิจการ ต่างๆ สอนให้เป็นคนดีมีศีลธรรม 3) กล่าวสรุปว่า ถ้าขุนนางมีคุณสมบัติตามที่กล่าวไว้ในโคลง จะช่วยให้บ้านเมืองมีความสงบสุข

2. การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอผลการวิเคราะห์

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลตามที่ปรากฏจากพระราชนิพนธ์ทั้ง 3 เรื่อง เพื่อตอบวัตถุประสงค์ ที่ตั้งไว้ จากนั้นนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (description analysis)

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์โคลงทศรสอนพระราม โคลงพาลีสอนน้อง และโคลงราชสวัสดิ์ ทำให้พบประเด็นทางการเมือง 2 เรื่อง ที่อาจเป็นข้อสันนิษฐานถึงประเด็นการสื่อสารด้านการเมือง และพฤติกรรมของผู้ได้บังคับบัญชาของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ดังนี้

1.1 การเตรียมตัวพระมหากุปราชของคหิมาเพื่อให้อขึ้นครองราชสมบัติ

หลังการสิ้นพระชนม์ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร กรมขุนเสนานิพัทธ์ พระราชโอรส องค์ใหญ่ ซึ่งดำรงตำแหน่งพระมหากุปราช สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศจึงทรงแต่งตั้งเจ้าฟ้า

อุทุมพร กรมขุนพรพินิต เป็นพระมหาอุปราชองค์ใหม่ (วิไลเลขา ถาวรธนาสาร และคณะ, 2563, น. 46) และในขณะนั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศทรงมีพระชนมายุมากแล้ว จึงอาจเป็นไปได้ว่า เพื่อเป็นการเตรียมตัวให้พระมหาอุปราชองค์ใหม่ มีความพร้อมในการปกครองบ้านเมือง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ จึงทรงสั่งสอนให้รู้วิธีปกครองบ้านเมือง โดยเรื่องที่ทรงสั่งสอน คือ การปกครองบ้านเมืองตามหลักทศพิธราชธรรม ดังที่ทรงสอนไว้ในโคลงทศรถสอนพระราม ยกตัวอย่างดังนี้

1) ทรงสั่งสอนให้รักษาราษฎร และพิทักษ์รักษาบ้านเมือง ให้สงบสุขร่มเย็น
ดังเมืองสวรรค์ ถือก้อนในสัจจะ และถือก้อนในธรรม มีความเมตตากรุณา มีความยุติธรรม ความว่า

เจ้าจักรักราษฎร์เลี้ยง	บุรีรมย์
ให้สุขศรีปรีดิชม	ชอบใช้
เสมออุบรินทร์อินทร์อุดม	พรหมเมศ
อาลัจธรรมถลันให้	เทียบแท้ประมุขมวอล
ประเสริฐเลิศโลกถลัน	โลกา
จงจิตมิตรกรุณา	แน่วไว้
เป็นต้นกลพฤกษา	เสมอเมฆ
อายุตติธรรมนั้นให้	สัตว์ชรัองสุขเกษม

(โคลงทศรถสอนพระราม, 2507, น. 3)

2) ทรงสั่งสอนไม่ให้เบียดเบียนราษฎร ให้รู้จักความอดทน ดูแลรักษา
บ้านเมืองอย่าให้เกิดความเดือดร้อน ให้รักประชาชนดุจบิดามารดากบฏตร ดังความว่า

จักเพียรเบียนราษฎรร้อน	อย่าทำ
จงสลัดตัดผจงคำ	ว่าไว้
ขันติเป็นทีน้ำ	ประมุขสุข
เป็นสวัสด์พิพัฒน์ให้	เลิศล้ำใดเสมอ
บรักษ์อาณาจักรทั้ง	แดนไตร
ด้วยจิตสนิทเสน่หีใน	ผ่องแผ้ว
ดังบิดามารดรใจ	ใสสุทธิ์
รักษาทิดาบุตรแล้ว	เลิศล้ำใครเสมอ

(โคลงทศรถสอนพระราม, 2507, น. 4)

1.2 การสอนเชื่อพระวงศ์และขุนนางให้รู้จักหน้าที่

รัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ มีกลุ่มการเมืองใหญ่ๆ 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร กรมขุนเสนาพิทักษ์ เจ้าฟ้าเอกทัศ กรมขุนอนุรักษ์มนตรี และเจ้าฟ้าอุทุมพร กรมขุนพรพินิต 2) กลุ่มเจ้าสามกรม (กรมหมื่นจิตรสุนทร กรมหมื่นสุนทรเทพ กรมหมื่นเสวกศักดิ์) 3) กลุ่มขุนนาง ซึ่งเริ่มเข้ามามีบทบาททางการเมือง กลุ่มอำนาจทั้ง 3 กลุ่ม ต่างคุมเชิงกันอยู่ในที่ ครั้นเจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ ผู้นำกลุ่มขุนนางถึงแก่อสัญกรรม เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรจึงแสดงอำนาจกับกลุ่มขุนนาง ด้วยการลงโทษสมุหกลาโหมจนตาย ต่อมาเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรต้องพระราชอาญาจนสิ้นพระชนม์ เพราะถูกจับได้ว่าเป็นซุ้กับเจ้าฟ้าสังวาลย์ กลุ่มขุนนางนำโดยเจ้าพระยากลาโหม เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาพระคลัง จึงเข้าแทรกแซงการเมือง โดยร่วมมือกับกรมหมื่นเทพพิพิธกราบทูลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ให้ทรงแต่งตั้งเจ้าฟ้าอุทุมพร กรมขุนพรพินิต ขึ้นเป็นพระมहाอุปราช (มานพ ถาวรวัฒนสุกุล, 2547, น. 300) ฝ่ายกลุ่มเจ้าสามกรมได้แสดงท่าทีชัดเจนว่าไม่ยอมรับพระมहाอุปราชองค์ใหม่

ปัญหาการต่อรองอำนาจระหว่างเชื่อพระวงศ์และขุนนาง คงสร้างความกังวลให้สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศว่า อาจเป็นที่ขัดขวางการขึ้นครองราชสมบัติของพระมहाอุปราชองค์ใหม่ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ จึงดำเนินนโยบาย เพื่อสร้างความสมานฉันท์ด้วยการใช้โคลงพาลีสอนน้อง และโคลงราชสวัสดิ์ เป็นสื่อในการสอน และห้ามปรามกลุ่มเชื่อพระวงศ์กับขุนนาง มิให้สร้างความวุ่นวายในอนาคต

คำสอนเรื่องต่าง ๆ ที่ปรากฏในโคลงพาลีสอนน้อง ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ทรงสอนเชื่อพระวงศ์หรือเจ้าต่างกรมซึ่งมีอยู่หลายองค์ ทั้งยังสอนขุนนาง ให้รู้จักประพฤติตนในทางที่ดี และรู้จักหน้าที่ของตน โดยประเด็นที่ทรงสอนนั้น ยกตัวอย่างดังนี้

1) ให้เอาใจใส่เข้าเฝ้าปฏิบัติราชการ อย่าเอาแต่สนุกไปวัน ๆ หรือเห็นแก่การพักผ่อนหลับนอน ให้เป็นคนมีสัจจะ เวลาพูดทูลสิ่งใดต้องทูลด้วยความสัตย์ ดังความว่า

เฝ้าแทนแสนแสนหัตถ์ด้วย	ใจจง
ธิบดินทร์ปิ่นรวงศ์	กายเกล้า
อย่าคิดจะนิทรปลง	ยาวยืด
ว่าสนุกสุขเกษมเข้า	คำคู่ยศคุณนอน
หนึ่งคอยชะลอเล่ห์ให้	เรื่องราม
สิงหนาทอาจไถ่ถาม	ถี่ถี่
ทูลพิศจิกกลความ	ตามสัตย์
อย่าขานการเบาน้อย	เนื่องเนื้อคดีตรง

(โคลงพาลีสอนน้อง, 2507, หน้า 7)

2) ให้รู้จักที่ต่ำที่สูง อย่าทำโอหัง ขึ้นนั่งบนพระราชบัลลังก์หรือพระราชอาสน์ ในเวลาเข้าเฝ้า อย่าอยู่ใกล้พระมหากษัตริย์มากนัก จงพิจารณาให้สมแก่ฐานะ และอย่าอยู่ไกลเกินไป เพราะอาจทอดพระเนตรไม่เห็น เป็นเหตุให้ตรัสถามถึง ดังความว่า

หนึ่งอาสน์ธรรมา	ทรงธรรม
ทองสุกมุกดาสรพ	ก่องแก้ว
กระหนกรัตนจำรัสวร	โณภาส
อย่าฝืนขึ้นเล่นแล้ว	อวดอ้างทรงอิงอร
นัยหนึ่งพึงเฟาท้าว	นฤบดี
อย่าใกล้นักคักดีศรี	ทวนไถ่
ทะนงจะจงมี	ทวิโทษ
อย่าไกลนัยเนตรให้	นเรนทร์พร้อมถามถึง

(โคลงพาลีสอนน้อง, 2507, หน้า 8)

3) อย่าบังอาจยกยอกทรัพยากรสินในท้องพระคลังหลวง อย่าพุดจาหักทลาย
กับราชทูตต่างเมืองที่มาเข้าเฝ้าหรือทำตนตีสอนิท และอย่าเอียงกรายเข้าไปในเขตฉนวนชั้นใน
เพราะอาจถูกประหาร ดังความว่า

หนึ่งของกองโกฏไว้	ในคลัง
อย่าคิดปิดแสงหวัง	อาจเอื้อม
เอาออกนอกคลังรัง	แรงโทษ
อย่าได้มีใจเงื้อม	เงื่อนร้ายสลายคุณ
กล่าวใดไว้วากย์เว้น	สูงศักดิ์
ดั่งองค์ทรงจักรลักษณ์	กายเกล้า
สื่อบุรีมีควรทัก	สะท้อนโทษ
อย่าขัดสนิทเข้า	พุดพร้องนำเสนอ
ทางใดไปแทบท้อง	เทียมฉนวน
อย่าไคลไม่บังควร	ไต่เต้า
ที่ชั้นบัญชาจรจวน	นัยน์เนตร
จำพจน์ฉะนี้เท่า	ชีพม์้วยอย่าจร

(โคลงพาลีสอนน้อง, 2507, หน้า 9)

นอกจากนี้ คำสอนในโคลงราชสวัสดิ์ ยังแสดงให้เห็นถึงความชัดเจนใน
พระราชประสงค์ของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ที่ต้องการเน้นย้ำการสอนเชื้อพระวงศ์และ
ขุนนาง ให้รู้จักประพฤตินในทางที่ดี และรู้จักหน้าที่ของตน เพราะเนื้อหาคำสอนมีลักษณะ
คล้ายกับโคลงพาลีสอนน้อง ดังนี้

1) เมื่อเข้าเฝ้าในท้องพระโรง จงทำตนให้สดชื่นแจ่มใส สงบเสงี่ยม
เจียมตัว รู้การอันควรและไม่ควร ระลึกถึงพระบารมีของพระเจ้าอยู่หัวเป็นที่ตั้ง ตลอดจน
ใช้สติปัญญาไตร่ตรองในราชกิจ รู้กาลเทศะว่า เวลาใดควรแสดงความกล้า และเวลาใดควรนิ่งเฉย
ดังความว่า

หนึ่งในไฟเฝ้าท้าว	สถิตสถาน
โรงราชอาสน์จงมาน	ขึ้นช้อย
โดยคุณสุนทรปาน	ปราโมทย์
สงบเสงี่ยมเจียมอาตม์ร้อย	เรียบรู้อิริยา
หนึ่งในใจฉลาดรู้	เรื่องการ
จงพิณพิจารณา	ถี่ถ้วน
รู้จักลักษณะขลาดหาญ	ทานเทียบ
สมปรตม์จึงล้วน	อย่าเลี้ยวพุนสกร์

(โคลงราชสวัสดิ์, 2507, หน้า 14)

2) อย่าเอาแต่นอน ควรแสวงหาภารกิจที่จะได้รับจากการเข้าเฝ้า และ
แสดงความจงรักภักดีทั้งเข้าคำ ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน อย่าเบียดบังพระราชทรัพย์ จดเว้นจาก
การประพฤตชั่วหรือสิ่งที่กระทำแล้วเกิดโทษ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสวย คำภาคหลวง และละเว้นจาก
การฆ่าสัตว์ ดังความว่า

หนึ่งอย่ามัลลบลี	นอนนิทร์
ควรแสวงแห่งกลกิจ	ไฟเฝ้า
พึงภักดีอัครบรมอิศ	วรราช
เป็นนรินทร์สรรพลิทธิเข้า	คำคลุ้มนิจกาล
หนึ่งทรพณ์นับเนื่องไว้	ในคลัง
อย่าประสงค์จำนงหวัง	หวังได้
อย่าคิดจิตเบือนบัง	แสวงโลก
อย่าแบ่งแมลงลักให้	ประโยชน์เบื่องอาตมามังค์

สิ่งใดไว้หว่างโทษ
ทั้งส่วยลัดพัทยา
เว้นอภัยสัตว์คณา
อย่าคิดจิตต์จ้งม้วน

สรรพ
ถี่ถ้วน
ทุกที่
พิฆาฏให้จำตาย

(โคลงราชสวัสดิ์, 2507, หน้า 16)

3) อย่าบังอาจขึ้นนั่งบนเตียง ตั้ง ของพระเจ้าอยู่หัว เพราะบุญของตนไม่ถึง และจะเป็นเสนียดจัญไรแก่ชีวิต อย่าขึ้นนั่งบนพระราชอาสน์เพราะเป็นของสูง ควรยำเกรงในพระเดชานุภาพของพระเจ้าอยู่หัว และสักการบูชาด้วยดอกไม้ทุกคำเช้า ดังความว่า

เตียงตั้งตั้งไว้อย่า
แท่นทองผ่องพรรณราย
ขององค์พงศ์สุทธสาย
อย่านั่งจ้งไรแล้ว
อาสน์นั้นสรรพเลิดล้ำ
ควรสการสารมาลัย
ยำเเกรงคักติไตร
ชรุ่นแซรงแต่งผดุง

เถลิงกาย
เพริดแพร้ว
กษิรโลก
เสนียดร้ายรังแสง
สกลไกร
ชอบเข้า
ภูวนาถ
ชีม้วยบวงสรวง

(โคลงราชสวัสดิ์, 2507, หน้า 16-17)

4) จงพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน เพราะจะเป็นที่รักของผู้อื่น และจงรู้จักโอนอ่อนผ่อนตามพระทัยพระเจ้าอยู่หัว ดุจดั่งต้นไม้ที่โอนเอนไปตามกระแสลม ดังความว่า

มีพจนบทันแบ่ง
เอมอรรณวัจนกลา
ไพเราะเสนาะเสน่ห์หา
ภิรมย์โสมนัสล้วน

วาจา
ถี่ถ้วน
มฤธรส
รับพินพจมาน

จงภักดีลัทธิลอบเลี้ยว
พระสมณญาณการ
เสมอวาตะพะพาน
แปลไปลงในลมเกล้า

กราบกราน
กายเกล้า
รุกขชาติ
อ่อนน้อมประเนนเอน

(โคลงราชสวัสดิ์, 2507, หน้า 19)

จากคำสอนที่ปรากฏ อาจตีความหมายพฤติกรรมของผู้ได้บังคับบัญชาของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ คือ เชื่อพระวงศ์และขุนนางได้ว่า ไม่รู้ผิดรู้ชอบ ไม่รู้จักกาลอันควร เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน เบียดบังพระราชทรัพย์ ประพฤติชั่ว ไม่เคารพยำเกรงในพระเดชานุภาพ ดังมีตัวอย่างให้เห็นในกรณีของเชื้อพระวงศ์ กล่าวคือ ยามวิกาลวันหนึ่ง เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร กรมขุนเสนาพิทักษ์ หวังจะลอบสังหารพระภิกษุเจ้าฟ้านเรนทร์ กรมขุนสุเรนทรพิทักษ์ ด้วยทรงระแวงว่าจะเป็นศัตรูแย่งชิงราชสมบัติ จึงใช้ให้พระองค์เจ้าขึ้นกับพระองค์เกิด ไปลวงพระภิกษุเจ้าฟ้านเรนทร์ กรมขุนสุเรนทรพิทักษ์ว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศมีรับสั่งให้เข้าเฝ้า ฝ่ายพระภิกษุเจ้าฟ้านเรนทร์ กรมขุนสุเรนทรพิทักษ์ คิดว่าเป็นความจริง จึงรีบเสด็จมายังพระราชมณเฑียร ครั้นมาถึงประตูที่เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรซ่อนอยู่ ก็ถูกเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรฟันด้วยพระแสงดาบ แต่พระองค์ไม่เป็นอันตราย เพียงแค่สังขมาภิตเท่านั้น ดังความว่า กรมขุนสุเรนทรพิทักษ์สำคัญว่าจริงก็เสด็จมาขึ้นหน้าพระชัย เข้าไปถึงในประตูที่กรมขุนเสนาพิทักษ์แอบประตูล้อม ฟันด้วยพระแสงดาบถูกจิวรสังขมาภิตหาเข้าไม่ (คำให้การขุนหลวงหาวัด, 2553, น. 479-480) เหตุการณ์ครั้งนี้สร้างความขุ่นเคืองพระทัย ให้สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศเป็นอย่างมาก

สำหรับกรณีของขุนนางก็ปรากฏว่า เจ้าพระยาโกษาโหม (ปิ่น) เป็นชู้กับหม่อมคนหนึ่งของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร ครั้นเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรงทราบเรื่อง จึงจับตัวเจ้าพระยาโกษาโหม (ปิ่น) ซึ่งเป็นขุนนางวังหลวง และอยู่ในบังคับบัญชาของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ มาเขียนได้ 700 ที่ จนตายกับคา (พุลศรี นนทรี, 2527, น. 228-230)

เมื่อเหตุการณ์ในราชสำนักเกิดความวุ่นวายถึงเพียงนี้ จึงสร้างความจำเป็นให้ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ต้องใช้วรรณกรรมคำสอน เพื่อเป็นสื่อในการห้ามปรามเชื้อพระวงศ์ตลอดจนขุนนางไม่ให้สร้างวุ่นวาย เพราะอาจทำให้เกิดความเดือดร้อนต่อพระมหากษัตริย์หรืออาจก่อให้เกิดการจลาจลขึ้นในบ้านเมือง

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ จำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ โคลงทศรถสอนพระราม โคลงพาลีสอนน้อง และโคลงราชสวัสดิ์ ทำให้พบข้อมูลว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ทรงใช้โคลงทั้ง 3 เรื่อง เป็นเครื่องมือในการสื่อสารการเมือง ซึ่งโคลงแต่ละเรื่องนั้น ทรงสื่อสารการเมืองในพระราชประสงค์ที่ต่างกัน กล่าวคือ

1) สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ทรงใช้โคลงทศรถสอนพระราม ซึ่งมีความเป็นไปได้ว่าเป็นสื่อในการสั่งสอนเจ้าฟ้าอุทุมพร กรมขุนพรพินิต พระมหาอุปราชองค์ใหม่ เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการขึ้นครองราชสมบัติกรุงศรีอยุธยาในอนาคต

2) สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ทรงใช้โคลงพาลีสอนน้องและโคลงราชสวัสดิ์ ซึ่งอาจมีความเป็นไปได้ว่า เป็นสื่อในการสั่งสอนกลุ่มเชื้อพระวงศ์ เจ้าต่างกรม ตลอดจนขุนนาง ให้จงรักภักดีต่อพระมหาอุปราชที่จะขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์องค์ต่อไป และให้รู้จักปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างเต็มความสามารถ รู้จักที่ต่ำที่สูง รู้กาลอันควรและไม่ควร และอย่า ก่อความวุ่นวายทางการเมือง

ข้อสรุปข้างต้น ทำให้ทราบพฤติกรรมของผู้ใต้บังคับบัญชา ของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศว่า แบ่งเป็นกลุ่มอำนาจ คือ กลุ่มเชื้อพระวงศ์และเจ้าต่างกรมกับกลุ่มขุนนาง ซึ่งแต่ละกลุ่มนั้น ต่างต้องการความเป็นใหญ่ คอยดักดวงผลประโยชน์ให้กลุ่มของตน อีกทั้งยังไม่รู้จักที่ต่ำที่สูง ไม่รู้กาลอันควรและไม่ควร เมื่อพฤติกรรมของผู้ใต้บังคับบัญชาของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศปรากฏในลักษณะดังกล่าว จึงสันนิษฐานได้ว่ารัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศย่อมมีความวุ่นวายทางการเมืองเกิดขึ้น ทั้งนี้เมื่อทราบพฤติกรรมของผู้ใต้บังคับบัญชาแล้ว ยังทำให้ทราบถึงพระราชประสงค์ในการแต่งโคลงทศรถสอนพระราม โคลงพาลีสอนน้อง และโคลงราชสวัสดิ์ว่า ทรงแต่งขึ้นเพื่อหวังผลทางการเมือง กล่าวคือ ทรงเตรียมตัวพระมหาอุปราชเพื่อให้มีความรอบรู้ในหลักการปกครองบ้านเมือง กับทรงสั่งสอนเชื้อพระวงศ์และขุนนาง ให้มีความจงรักภักดีต่อพระมหาอุปราชที่จะขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์ในอนาคต อีกทั้งยังเป็นการเตือนกลุ่มเชื้อพระวงศ์และขุนนางให้รู้จักผิดชอบชั่วดี ปฏิบัติตนตามหน้าที่โดยถูกต้อง

ข้อเสนอแนะ

ควรนำวรรณคดีเรื่องอื่นๆ เช่น รามเกียรติ์ อิเหนา ดาหลัง อุณรุท ราชาริราช ฯลฯ มาศึกษาในลักษณะดังกล่าวเพื่อค้นหาวามีการสื่อสารทางการเมืองในประเด็นใด

เอกสารอ้างอิง

- กุสุมา รัชมณีนี. (2554). สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ใน *นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย* (น. 168). กรุงเทพฯ: มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา.
- กุหลาบ มัลลิกะมาส, คุณหญิง. (2562). *ความรู้ทั่วไปทางวรรณคดีไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 17). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ. (2564). *ประวัติวรรณคดีไทย 1*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทวน วิริยาภรณ์ (บก.). (2507ก). โคลงทศรถสอนพระราม ใน *ชุมนุมพระราชนิพนธ์และบทประพันธ์*. พระนคร: ป. พิศนาเคการพิมพ์.
- _____. (2507ข). โคลงพาลีสอนน้อง ใน *ชุมนุมพระราชนิพนธ์และบทประพันธ์*. พระนคร: ป. พิศนาเคการพิมพ์.
- _____. (2507ค). โคลงราชสวัสดิ์ ใน *ชุมนุมพระราชนิพนธ์และบทประพันธ์*. พระนคร: ป. พิศนาเคการพิมพ์.
- เทพมนตรี ลิมปพยอม. (2543). *การบ้านการเมืองเรื่องเจ้าฟ้ากุ้ง* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มติชน.
- นิตยา กาญจนวรรณ. (2559). *วรรณกรรมอยุธยา* (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2549). *การเมืองไทยสมัยพระนารายณ์* (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: มติชน.
- _____. *ประชุมคำให้การกรุงศรีอยุธยา รวม 3 เรื่อง : คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม คำให้การขุนหลวงหาวัด*. (2553). กรุงเทพฯ: แสงดาว.
- พัฒน์ เพ็งผลา. (2556). *วรรณกรรมบาลีในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- พุลศรี นนทรี. (2527). *สมุหนายกและสมุหพระกลาโหม: บทบาทและอำนาจทางด้านการเมือง การปกครองนับแต่รัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถจนถึงรัชสมัยสมเด็จพระที่นั่ง*

สุริยามรินทร์. (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้, มหาวิทยาลัยศิลปากร).

มานพ ถาวรวัฒน์สกุล. (2547). *ขุนนางอยุธยา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
รีณทัย สัจจพันธุ์. (2559). *อิทธิพลวรรณกรรมต่างประเทศที่มีต่อวรรณกรรมไทย*
(พิมพ์ครั้งที่ 13). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

เล็กดา อิ่มใจ. (2528). *การศึกษาเปรียบเทียบโคลงพระราชนิพนธ์ 6 เรื่องในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
บรมโกศ*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาจารึกภาษาไทย,
มหาวิทยาลัยศิลปากร).

วิไลเลขา ถาวรธนสาร และคณะ. (2563). *พื้นฐานวัฒนธรรมไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สมาลี ล้มประเสริฐ. (2563). *วรรณคดีคำสอน ใน ประวัติวรรณคดีไทยฉบับมูลนิธิสมเด็จพระ
เทพรัตนราชสุดา ภาค ข วรรณคดีไทยประเภทต่างๆ เล่ม 2*. กรุงเทพฯ:
มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา.